

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Téze diplomové práce

**Začleňování jedince do sociální skupiny v různých
životních situacích**

Markéta Kalivodová

© 2018 ČZU v Praze

Abstrakt

Diplomová práce je tematicky orientována na začleňování seniorské populace do sociální skupiny, efektivitu začleňování, možný preventivní rozměr zejména ve vztahu podléhání seniorů manipulativního jednání, jehož důsledkem může být sociální vyloučení. Cílovou skupinou práce tvoří senioři, uživatelé pečovatelské služby a klubu důchodců. Teoretická východiska práce je zaměřena na sociální skupiny a jejich specifika, na různé životní situace, problematiku stáří a stárnutí, na specifika sociálního začleňování seniorů, ale v neposlední řadě na sociální vyloučení a možné příčiny. Praktická část prezentuje výzkumné šetření zacílené na podomní prodej, předváděcí akce a půjčky od nebankovních institucí, problematiku jejich výskytu a možných nepříznivých dopad. Je popsáno působení jednotlivých organizací na územním celku města Bílina a to zejména v oblasti prevence ve vztahu k rizikovým jevům, které mohou pro seniory představovat sociální vyloučení. Výzkumné šetření je realizováno prostřednictvím kvantitativního výzkumu, formou dotazníkového šetření se seniory a kvalitativního výzkumu formou rozhovoru. Respondenti rozhovoru tvoří, politický zástupce a zástupci různých sociálních organizací. Výstupem práce je formulace strukturovaných doporučení a možné zefektivnění začleňování seniorů do sociální skupiny, především pro instituce na úrovni obce s rozšířenou působností.

Klíčová slova: senioři, sociální začleňování, aktivizační činnosti, edukace, sociální skupina, sociální služby, podomní prodej, telefonní prodej, předváděcí akce,

Cíl práce

Cílem diplomové práce je návrh řešení začleňování seniorů do sociální skupiny. Dílčím cílem bylo zjištění příčiny sociálního vyloučení a možného preventivního rozměru začleňování seniorů do sociální skupiny. Druhým dílčím cílem bylo zjištění možností řešení zkoumané problematiky.

Výzkumný problém byl formulován v následujícím znění: **Jaké jsou příčiny úspěchu manipulativního jednání ze strany prodejců podomního prodeje, předváděcích akcí a půjček od nebankovních institucí a jaké jsou možnosti začleňování seniorů do sociální skupiny v nepříznivé sociální situaci v důsledku zmiňovaných prodejců?**

Sekundárním výzkumným problémem je: **zjištění možností zvyšování kompetencí seniorů v této oblasti?**

Členění práce

Diplomová práce se skládá ze tří stěžejních částí. V první části jsou vymezeny pojmy, sociální skupiny, různé životní situace, stáří a stárnutí, možnosti sociálního začleňování, sociální

vyloučení, volnočasové a edukační aktivity. Tato část byla zpracována za pomoci různých odborných zdrojů a pramenů.

Metodika

Druhou částí je část praktická, která obsahuje terénní šetření. Terénní šetření je zaměřeno na charakteristiku výzkumného prostředí a výzkumného vzorku, ale především na terénní šetření. Šetření je zpracováno kvalitativní a kvantitativní metodou. Terénní šetření kvantitativní metodou bylo uskutečněno se seniory uživateli pečovatelské služby a klubu důchodců. Terénní šetření kvalitativní metodou tvoří zástupci sociálních organizací a jeden politický zástupce ORP Bílina.

Kvantitativní metoda

Konstrukce nástrojů pro tento sběr- technika sběru dat se uskutečnila formou standardizovaného dotazníku, který je členěn do 15 uzavřených otázek. Odpovědi byly omezeny na předem připravené kategorie, kde měli respondenti na výběr z 2-6 odpovědí. Analýza dat - vyhodnocení dotazníkového šetření pomocí absolutní a relativní četnosti. Celkový počet respondentů 181 seniorů. Analýza předpověditelnosti dle Dismana (2000) Guttmanův koeficient předpověditelnosti PRE (LAMBDA). Lambda je nominální měřítko souvislosti. Souvislost vyjadřujeme jako relativní redukci omylu, $PRE = \frac{\text{původní omyl} - \text{omyl při znalosti související proměnné}}{\text{původní omyl}}$. 0 vyjadřuje naprostou nezávislost (nesouvislost), 1 vyjadřuje naprostá závislost (souvislost), (Disman, 2000, s. 198).

Kvalitativní metoda

Výzkumné šetření bylo realizováno nástrojem polostrukturovaného rozhovoru, formou otevřených otázek. Průběh rozhovoru byl zaznamenán formou písemného zápisu odpovědí respondentů. Výzkumné šetření formou rozhovoru je zpracováno technikou otevřeného a axiálního kódování, které je zpracováno do diagramů a slovně okomentováno. Otevřené kódování bylo označeno v přepisu rozhovorů s respondenty kurzívou. Při šetření technikou kódování vyplynulo několik kategorií (otevřené kódování) a subkategorií (axiální kódování).

Výsledky

V seniorském věku chtějí pokračovat aktivním způsobem života, nicméně je nutné podotknout, že jejich schopnosti a dovednosti jim v tom mnohdy brání. Výzkumy ve shodě potvrzují, že mnozí respondenti vyhledávají možnosti využití volného času přes různé organizace. Toto zjištění je zcela v pořádku, pokud se jedná například o neziskové organizace, organizace zřízené obcí apod. Negativním zjištěním je, že vyhledávají možnosti vyžití i na předváděcích akcích a návštěvou podomního prodejce. Na této skutečnosti se ve výzkumu shodují zástupci sociálních organizací ale i samotní senioři. Senioři hodnotili 25,5 procenty

využití volného času jako nedostačující (ot.č.11), přičemž u účasti na předváděcí akci uvedlo cca 54 % seniorů důvod volný čas (ot.č.6). Z tohoto zjištění je patrné, že možnosti využití volného času jsou v regionu ORP Bílina nedostatečné. Na tomto se ve své podstatě shodují i někteří zástupci kvalitativního šetření, kteří jsou se seniory téměř v každodenním kontaktu (VP, PSS a SČ). Jiný pohled má na tuto situaci má sociální pracovník obecního úřadu a politický zástupce. Jsou přesvědčeni, že jejich podpora a tím i možnosti využití volného času jsou v jejich regionu dostačující a senioři nemusí mít tuto potřebu. Pracovníci přímé péče se ve své podstatě shodují s výsledky kvantitativního výzkumu, zatímco sociální pracovník městského úřadu a politický zástupce vidí situaci, že se v regionu zvládá za pomoci rodin popřípadě kompetentních osob (města Bílina). Dle jejich názoru to není to až tak veliký problém, což je v rozporu s názorem ostatních respondentů a kvantitativního výzkumu.

Obecně by se dalo zhodnotit terénní šetření se seniory a zástupci jednotlivých organizací jako shodné při výsledcích příčin úspěchu prodejců (volný čas, vyhledávání sociálního kontaktu a snížené kognitivní funkce). Hypotéza č. 1 potvrdila, že úspěch podomních prodejců je závislý na skutečnosti, zda je senior příjemcem příspěvku na péči či nikoli. Tato hypotéza má vypovídající hodnotu somatického i psychického stavu seniorů, což může zapříčinit vyhledávání sociálního kontaktu.

V rámci vyhodnocení terénního šetření vyplynulo několik základních pojmů: volný čas, vyhledávání sociálního kontaktu a snížené kognitivní funkce. Tyto tři pojmy nebo potřeby se navzájem prolínají a souvisí spolu. Uspokojení jedné potřeby, může upokojit druhou potřebu. V případě neuspokojení zmiňovaných potřeb, jsou senioři ohroženi sociálním vyloučením.

Příčiny úspěchu zkoumaných prodejců spočívají především v neznalosti praktik prodejců a ve snížených kognitivních funkcích v důsledku věku. Když byli dnešní senioři v produktivním věku, tak ve většině podomní prodej neexistoval, nebo začínal. Bylo to téma, o kterém se příliš nehovořilo. Z pohledu psychologie a sociologie se věkem snižuje funkce myšlení a senioři nerozpoznají nekalé až podvodné jednání prodejců. Nerozpoznají, za jakým účelem je oslovili, že si nepřišli s nimi popovídat a není to jejich návštěva.

Řešením začleňování seniorů do sociální skupiny je udržet seniora v aktivním způsobu života, zároveň ho udržet co nejdéle ve svém přirozeném prostředí. Je patrné, že efektivním prostředkem sociálního začleňování je poskytování dostatečných možností využití volného času. Zajistí-li ORP Bílina dostatečné možnosti využití volného času pro cílovou skupinu, riziko ohrožení sociálním vyloučením se bude nepochybně snižovat. Volnočasové aktivity mohou být jedním z prostředků začleňování seniorů do sociální skupiny. Plní funkci uspokojení potřeb v oblasti umožnění sociálního kontaktu s vrstevníky a zároveň efektivního

využití volného času. Druhým prostředkem jsou edukační aktivity, které mohou podporovat kognitivní funkce a zároveň rozvíjet jejich kompetence.

Doporučení

Organizace měly navázat spolupráci s Asociací občanských poraden, s Radou seniorů v České republice. Tyto organizace působí na celostátní úrovni a jsou připraveny být nápomocny při řešení různých situací. Při zdánlivě neřešitelné situaci mohou být pro sociálního pracovníka konzultantem, právním poradcem a pomohou mu situaci se seniorem řešit. Při prvotním kontaktu zmiňované asociace a poradny mohou pomoci političtí zástupci obce. Tyto organizace mají bohatou praxi při řešení nepříznivé sociální situace seniorů.

Město Bílina má v tržním řádu podomní prodej zakázán, nicméně zákaz je jedna věc a vymahatelnost tohoto zákazu je věc druhá. Politický zástupce se touto otázkou při rozhovoru nezabýval. Toto se jeví jako špatná komunikace v této oblasti. Politici nebo sociální odbor by měli dát do místního tisku článek, který bude na zákaz podomního prodeje upozorňovat. Dále by měl článek obsahovat, jak se mají nejen senioři, ale i ostatní občané v takové situaci, zachovat, navrhopvat několik řešení. Neotevírat a zatelefonovat na městskou policii, sociální odbor nebo upozornit svojí rodinu.

Organizace poskytující sociální služby by se měly zaměřit na prevenci v oblasti telefonního prodeje. Je více než pravděpodobné, že budou prodejci s neustále se upravující legislativou přecházet na telefonní prodej. Jedním z prvních kroků by měla být beseda zaměřená na tento prodej, praktiky operátorů. Nejeefektivnější prevencí je naučit seniory nekomunikovat po telefonu s osobou, kterou neznají, ať telefon položí, že se jim nic nemůže stát. Dále by měly informovat, že pokud by se v takové situaci ocitli, tak ať jí neprodleně řeší, ať se nebojí říct si o pomoc. Dle Nového občanského zákoníku, pokud je obchod uzavřen mimo prostory obvyklé k podnikání, lze od smlouvy odstoupit do 14 dnů bez udání důvodu.

Pro organizace poskytující sociální služby, ale i pro sociální odbory v obcích je velice důležité mít kvalifikované pracovníky. K proškolení zaměstnanců mohou využívat dotace Evropské unie, například evropský sociální fond, operační program lidské zdroje a zaměstnanost. Další možností je podat žádosti o dotace na městský úřad s rozšířenou působností, Krajský úřad Ústeckého kraje. Dobrý sociální pracovník je základem každé organizace sociálně zaměřené. V této části je nutné zmínit především pracovníky v sociálních službách (pečovatelky), kteří jsou v každodenním kontaktu s uživateli. Primárně si mohou nepříznivé sociální situace všimnout tito zaměstnanci. Sociální práci vykonávat nesmějí, ale v těchto organizacích je na jejich fungování velice důležité předávání informací. Důležitá je účast zmiňovaných zaměstnanců na odborném školení, aby nepříznivou situaci rozpoznali.

Pečovateľská služba by mohla využiť dotace na uskutečnení voľnočasových aktivít pro seniory. Napríklad by mohla uskutečniť projekt pro seniory v rámci príhraničnej spolupráce se seniory z Dippoldiswalde, ktorá je jej partnerskou obcí. Takový projekt bude plniť funkciu prevencie sociálneho vylučenia, sociálne začleňovania, ale také reminiscenčnej terapie. Region ORP Bílina se nachází v bývalých Sudetech a spousta dnešních seniorů hovoří německým jazykem. Setkání jim umožní vzpomenout na mládí, kdy se zde hovořilo běžně německy. Dále by mohli navázat nové kontakty se sousedy, kteří žijí na druhé straně Krušných hor. Zajisté by takovýto projekt byl přínosem pro české ale i německé seniory.

Zdroje

1. DISMAN, M, *Jak se vyrábí sociologická znalost*, 2. vyd., Praha: Karolinum, 2002, s. 374, ISBN 80-246-0139-7
2. DUFEK, Z. a kol., *Senioři, nedejte se*. 2. upr. vydání, Brno: Joštova akademie-centrum celoživotního vzdělávání, 2012, s. 51, ISBN 978-904880-2-1
3. NOVOTNÁ, E, *Sociologie sociálních skupin*, Grada, 2010, s.117 , ISBN 978-80-247-2957-2
4. ŘEHULKOVÁ, O, A KOL. AUTORŮ, *Kvalita života v souvislostech zdraví a nemoci. 1. VYD.*, Brno: MSD, 2008, s. 152, ISBN 978-80-7392-073-9
5. ŘEZÁČ, J, *Sociální psychologie*, Vyd. neuvedeno, Brno: Paido, 1998, s.268, ISBN 80-85931-48-6
6. TOŠNEROVÁ, T. A KOL., *Vzděláváním k profesionalitě v sociálních službách.*, 2. upr. vyd., Praha: APS, 2011, s.195, ISBN 978-80-260-1042-5
7. VÁGNEROVÁ, M, *Psychopatologie pro sociální pracovníky*. 1. vydání, Liberec: Technická univerzita , 2003, s 98, ISBN 80-7083-729-2
8. VAŠIMA, L, *Základy psychopatologie a klinické psychologie*. 1. vydání, Brno: institut mezioborových studií, 2008, s. 323, ISBN 978-80-87182-00-0